

doc. Mgr. Róbert Gáfrik, PhD.

Ústav svetovej literatúry SAV, Konventná 13, Bratislava

Posudok na habilitačnú prácu Mgr. Jany Javorčíkovej, PhD.

Žánrové paralely v dramatickej tvorbe Eugena O'Neilla.

České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2008.

Eugen O'Neill patrí k významným americkým dramatikom 20. storočia, ktorého diela sú dobre známe aj na Slovensku. Mnohé z nich preložil v šesťdesiatych rokoch 20. storočia Ján Trachta a v sedemdesiatych Jozef Kot. Eugen O'Neill sa považuje za otca modernej americkej drámy. Dr. Javorčíková v predloženej habilitačnej práci, ktorá vyšla ako monografia ešte v roku 2008, hľadá odpoveď na otázku, ako sa vyvíjala O'Neillova tvorba zo žánrového hľadiska. Americkému divadlu dominovala až do objavenia sa diela Eugena O'Neilla melodráma. O'Neill bol jedným z prvých, ktorý predstavili na americkej divadelnej scéne realistickú drámu a pokúsil sa o napísanie tragédie. O'Neill bol plodným autorom. Napísal asi 60 divadelných hier rôzneho žánru. Autorka práce skúma celý korpus jeho hier a ich hodnotenie významnými literárnymi kritikmi, pričom teoreticky nevychádza len z anglosaskej tradície (René Wellek, Austin Warren, T.W. Hatlen, atď), ale aj zo slovenskej literárnej vedy, najmä z prác Jozefa Hvišča, Júliusa Pašteku, Jozefa Mistríka, Františka Mika či Tibora Žilku. Ide tak o modernú genologickú štúdiu, ktorá ale využíva aj výsledky slovenského literárnovedného myslenia.

Žánrová problematika je nesmierne zložitá, lebo bádateľ musí rátať s určitou neuchopiteľnosťou. Žánre sú totiž mentálne konštrukcie, ktoré sa usilujeme viac alebo menej úspešne aplikovať na konkrétne literárne diela. Ako poznamenáva francúzsky literárny teoretik Dominique Combe, žánre sú „classes logiques“ appliquées aux champ littéraire, qui ne correspondent pas nécessairement à leur objet“ (*Les genres littéraires*, s. 125). S týmto problémom prirodzene zápasi aj autorka práce. Tým sa však vytvára aj priestor pre literárnokritickú interpretáciu.

Genologická štúdia už svojou povahou je predurčená na nejakú formu komparatívneho skúmania. Najmä na Slovensku, ako poznamenal doyen slovenskej genológie Jozef Hvišč (*Problémy literárnej genológie*, s. 20-21), sa začala genológia rozvíjať paralelne s literárnou komparatistikou, ktorou bola aj ovplyvnená. Aj autorka práce úspešne využíva túto šancu komparatívneho pohľadu. Poukazuje na literárne vplyvy na O'Neillovo dielo (Henrik Ibsen, August Strindberg), ale v prvom rade sleduje autorov vývin a experimentovanie so žánrami v komparácii s antickou drámou alebo presnejšie Aristotelovským poňatím drámy.

Ako autorka v práci poznamenáva, O'Neill hneď na začiatku svojej spisovateľskej kariéry vyhlásil rozchod s melodramou. Autorka práce však detailnou analýzou ukazuje, že jej vplyvu neunikol a melodramatické prvky možno nájsť takmer vo všetkých jeho hrách. Ak sa Eugen O'Neill usiloval o vytvorenie modernej americkej tragédie, autorka musí prirodzene pracovať s nejakou definíciou tragédie. Sama si vytvára takúto definíciu a konštatuje, že „tragédia by mala obsahovať šesť znakov, respektíve aspektov, ktoré by malo byť možné interpretovať bez ohľadu na to, v akom historickom, spoločenskom či kultúrnom kontexte sa hra odohráva.“ Týmito znakmi sú: „zásah externej sily, respektíve osudu, výnimočnosť tragickej postavy, jej hodnotový register, výnimočné utrpenie ako kompenzácia za prečin a univerzálny odkaz zobrazovaného deja“ (s. 28). S autorkinými závermi sa samozrejme dá polemizovať alebo možno sa

dožadovať precizovania. Pravdupovediac definície tohto druhu priťahujú kritickú výmenu názorov. Podľa môjho názoru zaujímavou by mohla byť napríklad analýza viny respektíve pocitu viny hlavných hrdinov O’Neillových hier.

Nasledujúc už zaužívané delenie O’Neillovej tvorby na skoré, stredné a neskoré obdobie, dr. Javorčíková analyzuje viac alebo menej úspešné O’Neillove pokusy o vytvorenie tragédie ako aj jeho experimenty napríklad s expresionistickou drámou. Autorka dochádza k záveru, že v O’Neillových hrách koexistujú viaceré žánre a vzniká to, čo nazýva žánrovými paralelami. Podľa môjho názoru ide o pojem, ktorý nie je bezprostredne pochopiteľný a vyžaduje detailnejšie vysvetlenie než to, ktoré poskytuje autorka vo svojej práci (na s. 8 a 143). V tejto súvislosti sa vynára otázka, či tento jav nevystihuje už zaužívaný termín „mnohožánrovosť“, ktorý z poľskej genológie prebral do slovenčiny Jozef Hvišč a ktorý označuje „koexistenciu výrazových prvkov rozličných žánrov v rámci jedného diela“ (*Problémy literárnej genológie*, s. 39). Mnohopolárnosť, ktorú vytvárajú tieto „žánrové paralely“, podľa autorky práce prispieva k emocionálnemu a intelektuálnemu zážitku.

Aautorkina práca dosahuje svoj vrchol v rozsiahlej interpretácii O’Neillovho najuznávanejšieho diela *Cesta dlhého dňa do noci*. Podrobuje ju detailnému rozboru a poukazuje na aspekty melodrámy, drámy ako žánru a tragédie v tomto diele. Sumarizujúco možno povedať, že melodráma sa v ňom prejavuje v oblasti jazyka, povahokresby a určitej predpovedateľnosti deja. Prvkami drámy ako žánru v tejto hre sú psychologická prepracovanosť postáv a riešenie aktuálneho spoločenského problému. Priradenie k tragédii si táto hra zaslúži pre vykreslenie osudovosti a nadindividuálny odkaz.

Autorka práce poukazuje na vplyv psychoanalýzy na dielo Eugena O’Neilla. Rušivo však pritom pôsobí jej používanie termínu „podvedomie“ (s. 13, 77, 78). Sigmund Freud totiž nepoužíval termín „podvedomie“, ale „nevedomé“, respektíve „to nevedomé“, po nemecky „das Unbewusste“, ktoré sa do slovenčiny prekladá ako „nevedomie“. Nevedomie bolo preňho jediným protipólom vedomia. Iritujúco vyznieva aj tvrdenie, že Freudova práca *Interpretácia snov* vychádzala „postupne medzi rokmi 1900 – 1930“ (s. 13). Je totiž známym faktom, že táto kniha vyšla v roku 1899 zo symbolických dôvodov s vročením 1900. V súvislosti so psychoanalytickou interpretáciou O’Neillov diel *Cisár Jones* (1920) a *Chlpatá opica* (1922) na s. 77-78 sa chcem opýtať, či Freudova teória o ego a id mohla skutočne byť inšpiráciou pre ich napísanie alebo ide o autorkinu freudovskú interpretáciu týchto hier. Koncept ego a id totiž vyvinul Freud relatívne neskoro. Najprv ich načrtnol v eseji *Za princípom slati* (*Jenseits des Lustprinzips*, 1920; anglický preklad v roku 1922) a *Ego a id* (*Das Ich und das Es*, 1923; pokiaľ viem, prvý anglický preklad vyšiel v roku 1927). Dovolím si v tejto súvislosti nepodstatnú otázku zo zvedavosti. Dá sa nejako určiť, ktoré Freudove diela mohol O’Neill poznať?

Záverom možno povedať, že monografia *Žánrové paralely v dramatickej tvorbe Eugena O’Neilla* predstavuje ucelený pohľad na dielo významného svetového dramatika. Je bohato informačne nasýtená a je nesporne prínosom do slovenskej literárnovednej anglistiky. Oceňujem autorkinu premyslenú štruktúru práce ako aj jej analyticko-interpretatívny prístup.

Predloženú habilitačnú prácu Mgr. Jany Javorčíkovej, PhD. hodnotím pozitívne a po úspešnej obhajobe jej odporúčam udeliť vedecko-pedagogický titul „docent“ (doc.) v odbore teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr.